خوێندنەوە

هۆشەنگ شێخ محەمەد

خوێندنەوەیەک بۆ کتێبی
مەگیرانی

کۆمەڵە شیعری هەندرێن حەمەدەمین

خاوەنی کتێبی مەگیرانی، کە کۆمەڵە شیعرێکی تەڕ و ناسک و پڕ هزر و دیتن و ڕووانینمان دەداتێ بۆ کۆمەڵێ چەمکی وەک تەنیایی و دووری و خۆشەویستی و غوربەت و سەفەر و وڵات و ژن و چیرۆکەکانی پیاوێک لە سەردەمی جیاجیادا. خوێندنەوەی ئەو کتێبە دەکرێ لە چەند لایەکەوە بکرێت کە لێرەدا هەوڵ دەدەین بتوانین خوێندنەوەیەکی بۆ بکەین بێ ئەوەی داوای ئەوەش بکەین کە خوێندنەوەکەمان خوێندنەوەیەکی یەقینی بێت و دوای ئەو خوێندنەوەیە ئەم کۆمەڵە شیعرە خوێندنەوەی دیکە بە خۆیەوە هەڵنەگرێت.

ناونیشانی کتێبەکە: (مەگیرانی)

دیارە ناونیشان بایەخێکی تایبەتی ستاتیکی و هزری هەیە بۆ کتێب، زۆر جار ناونیشان وەک دەرگەی بەرهەم وایە کە خوێنەر تیایدا و بەڕێی ناونیشانەوە دەتوانێت بیرێکی سەرەتایی لەسەر کارەکە وەربگرێت، زۆر جاریش ناونیشان دەبێتە هەڵگری یان کورتکراوەی ئەو بیرۆکانەی شاعیر لە ناو بەرهەمەکانیدا پێشبەرییان ئەکات، زۆر جاریش ناونیشان دەبینین لە چەند وشەیەکی وەها پێکدێت کە دەتوانن پێکەوە ڕستەیەک دروست بکەن و مانایەکی تەواومان پێ ببەخشن، یان ماناکانی ناو بەرهەمە شیعرییەکانمان بۆ کورت بکەنەوە و لە دەستەواژەیەکدا چەندین مانامان بدەنێ.

لێرەدا من بە پێویستی دەزانم کە بڵێم بە بڕوای من ناونیشانی ئاوا ستاتیکی تر دەبێت کە بتوانێت وێنەیەکی نوێی شیعری بداتە خوێنەر، واتە ناونیشان بگاتە ئەو ئاستەی کە پرسیار بکات و خوێنەر عەوداڵی ماهییەتی بێت و خاوەن جوانی و ستاتیکایەکی شیعری بێت و چێژ بەخشیش بێت، واتە ناوێک بێت کە بتوانێت یەکسەر پرسیار لەلای خوێنەر دروست بکات و لە جیاتی مانایەک بتوانێت چەندین مانا پەخش بکات. ناونیشانی زیرەک ئەو ناو و دەستەواژانەن کە دەتوانن خوێنەر سەرسام بکەن و پرسیاری لە لا دروست بکەن و وای لێبکات کە یەکسەر بکەوێتە کرداری گەڕان و سوڕان بە دووی مانا یان مانا جۆراوجۆرەکانی ناوەکەدا.

دیارە مەگیرانی یەکێکە لەو ناوانەی کە دەتوانێت پرسیاری ئەوە دروست بکات کا مەگیرانی وەک ناوێک مانای چییە، واتە یەکەم جار مانا فەرهەنگییەکەی دوای ئەوەش دوای مانا فەرهەنگییەکەی ئەوە دەتوانێ پرسیار لەسەر مانا مەجازییەکانیشی بکات، ئەگەر ئێمەش بزانین مەگیرانی ئەو داواکارییانەن کە ژنان لە کاتی ئاوسیدا دەیکەن و حەزیان دەچێتە شتێکی تایبەت وەک ئەوەی ژنان گەلێک جار حەزیان لە شتی ترشە، یان لە شتی شیرین، ئەوە دوای ئەو شتانە پێی دەڵێن مەگیرانی واتە ژنەکە مەگیرانی شتێک دەکات.

ئەوە مانا فەرهەنگییەکەی ناوەکەیە، بەڵام ئایا هەندرێنی شاعیر دەیەوێ لە ڕێی ئەم وشەیەوە چ مانایەک بە ئێمەی خوێنەر بگەیەنێ.؟

ئایا دەیەوێ پێمان بڵێت کە ئەویش مەگیرانی شتێک یان چەند شتێک دەکات. یان دەیەوێ بڵێت هەموو مرۆڤەکان مەگیرانی شت دەکەن؟ یان دەیەوێ باس لە مەگیرانی مرۆڤەکان بەگشتی بکات و باس لە حەز و مەراقەکانی مرۆڤ بکات و سەفەرێک بەناو ئەو

بابەت و خولیایانە بکات کە مرۆڤ دەیانکات و لەوێشەوە باسی ژیان و دونیا و هەبوونی مرۆڤەکان بکات لە ڕێی ئەو شەوق و مەراقانەی لە دڵ و ڕوح و دەماغیاندا هەیە و دواییش باس لەوە بکات کە ژیان چەند میهرەبانە و چەندێک لەو مەگیرانیانەی مرۆڤەکان دەبەخشێت و چەندێکیش نابەخشێت؟

دیارە ئەو پرسیارانە شیمانە و گریمانەن و ڕەنگە هەندرێن خۆیشی مەبەستی بێت ئەو پرسیارانە لە ڕێی ناونیشانەوە بکات و ڕەنگیشە مەبەستی نەبێت. بەڵام شیعری نوێ و ناونیشانی ستاتیکی ئەوەیە کە بتوانێت چەندین مانای جیاواز و وێکچوو لە خۆیەوە هەڵبگرێت و بکرێت لەگەڵ نووسەر هەم یەک بگرێتەوە هەم دژ بێت، باشترین ناونیشان و تێکستیش بە بڕوای من ئەوەن کە بتوانن بۆ ماوەیەکی زۆر و درێژ لە ماناکانی شاعیر دەرکەونەوە وتەنانەت شاعیر لە ناو بەرهەمەکەدا ببێتە شەبەح و شوێنەواری نەمێنێ و ئەو ئێمە ڕاپێی ماناکانی خۆی نەکات، بەڵکو ئێمە بە خۆمان بتوانین ماناکانی خۆمان لەناو تێکستەکاندا دەستنیشان بکەین، نەوەک شاعیر دکتاتۆرانە پێمان بڵێ ئەوەیە مانای حەرف و شیعر و ناوەکانی من.

شیعری نوێ ئەو ئازادییە کە خوێنەر لەناو تێکستدا بەرهەمی دەهێنێت و ماناکانی خۆی لە بەرهەمەکەدا بەرهەم دەهێنێ، ئەگەر نا ناکرێت ئێمە تەنیا لەگەڵ ماناکانی شاعیردا خوێندنەوە بکەین و کۆی بابەت و شتەکان لە ڕوانینی شاعیرەوە وەرگرین و هیچ بەشدارییەکی کاریگەر لە دەقی شیعرەکان و ناوەکاندا نەکەین. ئەو دەقانەی کە مەودا نادەن ئێمەش لەگەڵیاندا بفڕین و ماناکانی خۆمان تێدا ببینینەوە، دەقی یەک ڕەهەندی و یەقینین، کە تەنیا مانایەکمان دەدەنێ و ئازادیمان نابێت لە خەڵقکردنی مانای دیکە. کە ئەوەش مانای مردنی مانا و مردنی دەق و ناوەکانە.

ئەوەی گرنگە لێرەدا بیڵێم ئەوەیە کە مەگیرانی یەکێکە لەو ناوانەی دەکرێت هەر یەک لە ئێمە خوێندنەوەیەکی جیای بۆ بکەین و چەندین مانای جیاوازیشی بدەینە پاڵ بەگوێرەی ئەو خوێندنەوە تایبەتییەی کە ئێمە بۆ مانای فەرهەنگی وشەکە و مانا مەجازییەکانی وشەکە دەتوانین بەرهەمی بهێنین.

ماناکانی هەندرێن و ماناکانی من:

دیارە هەندرێن یەکێکە لەو شاعیرە نوێخوازانەی کە شیعرەکانی ئەم بەرهەمەی دەگێڕنەوە بۆ دوای سەرهەڵدانی ١٩٩١، نوێخوازی بەو مانایە نە، کە تەنیا لە ڕووی زەمەنییەوە شیعرەکانی دەکەونە نێوان ساڵانی ١٩٩٦ تا ٢٠٠١، بەو مانایەش نە کە

توانیـویەتی خۆی لە بیناتە تەقلیدییـەکانی دینی و سـیاسی و کـۆمـەلآیەتـی دەرباز بکات، بەڵکو بەو مـانـایەی شـیعرەکانی هەندرێن پڕن لە مـانای نـوێ، چ ئەو مانایانەی خـۆی وەک خـوێنـەرێک نەوەک نووسـەری شـیعرەکـان مـەبەسـتـیـەتی و چ وەک ئەو مـانـایانەی من وەک خوێنەر و نووسـەری شیعرەکە بەرهەمیان دێنم، واتە یەکێک لە خەسڵەتە نوێخوازییەکانی هەندرێن لە شـیعرەکانیدا ئەوەیە کە ئەتوانێ خـۆی لەگەڵ خـوێنەردا جێگۆڕکێ پێ بکات دەتوانێ خـۆی ببێتـەوە بە خـوێنەر بۆ شـیعرەکانی و دەشـتوانێ ئەو مـەودایە بداتە خـوێنەر وەک نووسـەرێک بەشداری بکات لەبەرهەمهێنانی مانای تایبەت بە تێکستەکانی.

دیسـانەوەش با بڵێم بەرهەمـهێنانەوەی مـانا بەو سـادەییـە نا.. کـە تێکسـتـەکانـی فـرە ڕەهەندن و دەتوانن مـانای جۆراو جـۆر ببەخشن، یان مـانای جیا لە ماناکانی هەندرێن بە خوێنەر بدەن.

نەخێر من پێموایە نوێخوازی هەندرێن لەوەدایە کە ئەو بەرهەمێکی وای داهێناوە کە ئەو خـۆیشی دەتوانێ ببێتـەوە بە خـوێنەری بەرهەمـەکانی نەوەک تەنیا بەمانایەک لە مـاناکانی تێکستـەکە ڕازی بێت، تێکسـتـەکانی ئەوەنین کە ئەو وەک نووسـەرێک هەمـوو مـاناکانیـان بزانێت و بزانێت بۆ چ ئەو حـەرف و ئەو نوقـتـە و ئەو فـاریزەیە و ئەو خـەت و سـێگۆشـەیەی داناوە. پێـمـوایە زۆر مـانای شـاراوە لە ناو تێکسـتـەکاندا هـەن هەندرێن خـۆیشی مـانای تەواویان نازانێت و ناچارە وەک خـوێنەرێک تەماشای تێکستەکانی بکات و بە دوای مانادا بگەڕێت.

من پێمـوایە یەکێک لە خـەسڵەتەکانی شـیـعری نوێ ئەوەیە کە دەق ئەوەندە ئازاد بێت و سـەودایەکی ئـەوەنـدە ڕوحـیـیـانە بێت لەگـەڵ چەمک و بابەتەکـاندا کـە شـاعـیـر خـۆیشی نەتوانێت کۆنترۆڵی حەرف و وشـە و زمان بکات، کۆنـترۆڵی مانا و ئامـاژە و بەخشـینەکانی تێکست بکات، نەتوانێت مانایەکی زۆر دیار و ڕاشکاوانە بە دێرەکانی بدات.

واتە پەیوەندی نێوان شـاعیرو شیعر پەیوەندییەک بێت زیاتر ڕوحییانە بێت، نەوەک دینی یان سـیـاسـی یان هزری یان سـۆزداری یان کـۆمـەلآیـەتی یان هـەر بابەتێکی دیکە کـە دەتوانێت شیعر بکاتە ئەو بابەتە.

واتە من مەبەستم نییە ئەوە بڵێم کە دەقێک دەتوانێت خوێندنەوەیەکی سیاسی و هزری و دینی و کـۆمـەلآیەتیـمـان پێـشکەش بکات، بەڵکو دەق دەتوانیت مـانای بـێ کۆتاییـمـان پێ ببـەخشـێت بێ ئـەوەی شـاعیر وەک دکتـاتۆرێکی بچـووک مـانایەک یان چـەند مـانایەک یان چەند خوێندنەوەیەکی جۆراو جۆرمان بداتێ.

خوێندنەوەی جۆراو جۆر لای خوێنەرە جۆراوجۆرەکاندا بەس نییە بۆ ئەوەی شیعر و شاعیرێک بکاتە نوێخواز، بەڵکو تەماسی ڕوحییانەی شاعیر بۆ چەمک و بابەتەکانی ژیان و هەبوون و دواییش تێکەستەکە ئەو توانایەی هەبێت ئەو تەماسە ڕۆحییە لە ناو خۆیدا هەڵگرێت و ئەو ساتانە بگرێت کە تیادا ڕوحی شاعیر لە ناو چەمک و بابەتەکاندا بدرەوشێتەوە.

پێشم وایە چەکێک کە بە دەست شاعیر بێت بۆ پێکهێنانی ئەم هاوکێشەیە بە پلەی یەکەم ڕوحی شاعیر خۆیەتی، یان ڕاستتر بڵێم ڕوحی شاعیرانەی شاعیر خۆیەتی، هەنەرێنیش یەکێکە لەو شاعیرانەی بە ڕوحییەتی شیعرەوە دەنووسێ، واتە شاعیرانە شیعر دەنووسێ نەوەک سیاسییانە یان فەیلەسوفانە یان هزریارانە یان کۆمەڵناسییانە یان دەروونزانییانە یان و یان هتد....

لێرەدا ڕەنگە پێویست بێت بە شێوەیەکی ڕونتر باس لە شیعرییەت بکەین.

شیعرییەت و مانا

ڕەنگە یەکێک لە کێشەکانی شیعر و شیعرییەت ئەوەبێ کە زۆر کەس پێی وایە شیعر ڤالایە لە هزر، بەڵام ئێمە با بپرسین شیعرییەت چییە..؟ و پەیوەندی نێوان شیعر و مانا چییە؟

ئایا شیعرییەت ڤالایە لە بیر..؟

با بەنمونەیەکی سادەوە دەست پێ بکەین، زۆر جاران کە مرۆڤ لە کەشێکی خۆش و نەشئە بەخش و ئازاد دایە، دەڵێ کەشوهەوا کە شاعیری بوو..!! دیارە ئەم شاعیربوونە پەیوەندیی بەشیعر نووسین یان خویندنەوە نییە لەو کاتەدا، کە مرۆڤە کە تیایدا سەربەست و ئازاد و دڵخۆشە دیارە لێرەدا شاعیر بوون بە مانای ئەوە دێت کە پەیوندی مرۆڤەکان و چەمک و بابەتەکان پەیوەندییەکە تژی مرۆڤایەتی و جوانی و ستاتیکا و ئارامی و خۆشی و چێژ و تەناهی و دڵنیا بوون و ئارامگرتن. واتە مرۆڤ لە ساتێکدا تەباییە لەگەڵ دونیا و ژیاندا. مرۆڤ لە بەرانبەر چەمک و بابەتەکانی دونیادا مانای جوان و خۆش و چێژبەخشی بەرهەم هێناوە.

باشە ئەو مانا خۆش و چێژبەخشانە چۆن بەرهەم دەهێنرێن..؟

دیارە بۆ هەر پەیوەندییەکی مرۆڤایەتی مانا پێویستە، مانایەک لە نێوان مرۆڤ و بابەتەکاندا، جا هەر بابەتێک بێت، هەتا بابەتێکی بێ ماناش بێت، بێ مانابوونیش لەو حاڵەتەدا مانایە لەو ساتەدا. ئەو مانایەش بەرێی پەیوەندییەوە دروست دەبێت، پەیوەندیش

لە ڕێی هەست و بیرەکانی مرۆڤەوە هەروەها نابێت ئێمە لایەنی ڕوحیش لەیاد. بکەین چونکە هزر و هەست و ڕوح پێکەوە سیتێکی هزری بۆ مرۆڤ دەخۆدلقێنن، و مرۆڤ بەو سیستەمەوە پەیوەندییەکانی خۆی لەگەڵ دەوروبەر و بابەتەکانی بەرامبەری دیاری دەکات و ناو ناسنامەیان پێ دەبەخشێت.

ڕەنگە ئیمە بزانین کە هزر و هەست یەکسەر دەتوانین مانایان دروست کەن و بماندەنێ، بۆ نموونە مرۆڤێک کارێک ئەنجام دەدات و دەزانێت کە ئەو کارە باشە یان خراپ؟ یان کە شتێک دەگرین دەزانین کە ساردە یان گەرم، خۆشە یان نەخۆش .. بۆ نموونە؟ هزر و هەست زوو مانامان پێ دەبەخشن، مانای دیار و ئاشکرا، بەڵام ڕەنگە شعرییەت تا ڕادەیەک جودا بێت، ڕەنگە ئەو هزری باش و خراپ یان هەستمی خۆش و ناخۆشمان بداتێ، بەڵام زوو بە زوو مانای ئەو هەستانە نەزانین. واتە (باشی و خراپ.. خۆشی و ناخۆشی) وەک دوو بابەتی بەرەنگار زەحمەتە لە شیعرییەتدا بتوانن خۆیان بکەنە بەرهەم. لە شیعرییەتدا ئەو مەسافەیەی لە نێوان باش و خراپیدا.. خۆشی و ناخۆشیدا هەیە، پتر و پتر فراوان دەبێت و دەبێتە زەوییەکی تاریک و پێویست بە لێگەڕانی مرۆڤ، لەو مەسافەیەدا مانا بە ئاسانی نادۆزرێنەوە و ئاشکرا ناکرێن.

واتە شیعرییەت ئەگەر نەتوانێت زوو بە زوو مانایان بدۆزێتەوە و بەرهەمیان بێنێت، هۆیەکەی ئەوەیە ئەو لەو مەسافەیەدا هاتوچۆ دەکات و دەگەڕێت ئەو مەسافەیەش بەردەوام پڕ دەبێت لە سیحر و نهێنی و سەراب. مرۆڤ بەردەوام هەر مانایەکیش ببینێتەوە دەبێتە سەراب و نابێتە هەقیقەتێکی ڕەها.

واتە شیعرییەت دژی ستراتیژی (قسە هەزارە و دووانی بەکارە) کار ئەکات. لەلای شیعرییتەوە هەموو قسەکان بەکارن و دەتوانن خۆیان نمایش بکەن.

شعرییەت مانایەکی کۆتایی بەرهەم ناهێنێت. تا بۆ ئێمە قەناعەتێک لەسەر بابەتێک دروست بکا. دیارە شیعرییەت دەتوانێت (هەزار قسە) دروست بکات. شیعرییەت هزر و هەستێکی بەردەوامە کە لە ئاست چ مانا و هەقیقەتان ڕاناوەستێت و بەردەوام دەگەڕێت.واتە شیعرییەت هزری بەردەوامی مرۆڤە.

بەڵام ئایا لەنێوان هزر و ڕوحدا لێرەدا چ پەیوەندییەک هەیە..؟

دیارە هزر ڤەڕێژی هەستەکانی مرۆڤە. هەروەها سۆزەکانیش دیسان دوای دیتن و بیستن و تامکردن و بۆنکردن و دەستلێداندا پەیدا دەبن و مرۆڤ درکیان پێ دەکات، کاتێک مرۆڤ نەیتوانی ببێتە خاوەن قەناعەتێکی بێ گومان و نهێنی هەموو شتەکانی بۆ ئاشکرا

نەبێت، و نەیتوانی پەیوەندی خۆی لەگەڵ هەموو شتەکان دروست بکات، لێرەدا ئەو مەسافەیە دەست پێ دەکات، ئەو ماوەیەی لە نێوان جەمسەرەکانی جووتە بەرەنگارەکانە، لە نێوان خۆشی و ناخۆشیدایە، لە نێوان باشی و خراپیدایە، لێرەدا کە مرۆڤ ناتوانێت مانایە هەقیقییەکان دەستنیشان بکات، وەڵامی یەقینی پەیدا بکات، ڕوح لێرەدا .. بنکەی پرسیار دروست کردنە، کە بەردەوام هزر و هەستان چالاک دەکات تا بیر بەرهەم بێنێت و مانای نوێ پەیدا بکات، وەڵامی نوێتر پێشبەر بکات و دیسانیش گومانی تر و گەڕانی دیکە داوا دەکات، واتە ڕوح کە سەرچاوەی ئەو گەڕان و سوڕانەیە. ماوەی نێوان هەقیقەت و گومانە، نێوان نهێنی و ئاشکراکردنە، ماوەی نێوان پرسیار و وەڵامە، پەیوەندیی بە بیرەوە ئەوەیە کە بەردەوام داوا دەکات هزر وەک چالاکییەکی مرۆڤایەتی بەردەوام خۆی نوێ و نویتر. بکاتەوە لە هێی ئاستێکی مەبەستگەرایی ماناداریدا نەوەستێت و بەردەوام ماناکان نەفی بکاتەوە، واتە شیعرییەت بەردەوام مانا دروست دەکات و تەجاوزیشیان دەکات مەسافەیەکی بێ کۆتاییە لە نێوان بابەتە هاودژەکان بەرەو جەمسەرێکی هاودژەکان غار دەدەن و لەسەر مانایەک دەوەستن وەک چۆن دین و سیاسەت و فەلسەفە و زانست وا دەکەن.

واتە کایەکانی دیکە چەند لە شیعرییەت دوورین ئەوەندەش لە هەقیقەت و یەقینەکان نزیکن، شیریش وەک کایەیەکی هزری و ڕوحی، هەردەم دوورلە هەقیقەت و یەقینان، شیعرییەت چ جاران مانای دیار و ئاشکرا بەرهەم ناهێنێت و خۆی ناداتە دەست هێ هەقیقەتێک، بەو واتایە شیعر پێویستە تژی و جووتە بەرەنگارەکان و تێکشکادی ئەو هزریانەیە کە بەردەوام بەرەو شیعرییەت بێت، تا بتوانێ دونیا پڕی شیعرییەت و جوانکاری و سەفەر و گەڕانی هزری و فڕینی سۆزەکان بکات.

لێرەدا شیعر جودایە لە کایەکانی دی، چونکە نە دین و نە سیاسەت، نەیانتوانی دونیا ختمی شیعرییەت بکەن، بەڵام شیعری هاوچەرخ خەریکە ئەو کارە ئەنجام دەدات.

لێرەدا دیارە ئێمە لە هەندرێن دوورکەوتینەوە، بەڵام دەبوایە ئەو باسە ڕوون کەینەوە بۆ ئەوەی بتوانین دوایی باس لەوە بکەین کە هەندرێن یەکێکە لەو شاعیرە کەمانەی کە توانیەویانە لە بن دەسەڵاتی مانا دەربچن و بتوانن شیعر بکەن بە شیعرییەت نەوەک شتێکی دیکە، کە دیاریشە ئەمە یەکێکە لە کێشە هەرە گەورەکانی نوێخوازی لە شیعری کوردیدا و کە بەدەیان ناوی گەورە لە گۆڕەپانی شیعری کوردیدا وەک نوێخواز دەناسرێن و تەماشا دەکرێن بەڵام دیسانەوەش شیعرەکانیان تا سەر ئێسقان پڕن لە مانای سیاسی و

دینی و هزری و فەلسەفی و کەمبەشن یان بێ بەشن لەو ئازادییەی کە لە دەرچوون لە بن دەسەڵاتی ماناکان بەرهەم دێت.

دیارە من لێرەدا قسەم لەسەر هەندرێنە و لەسەر شاعیرەکانی دیکە نییە بۆیە باشتر وایە بگەڕێمەوە لای هەندرێن.

هەندرێن و دەرچوون لە دەسەڵاتی مانا:

دیارە من دەمویست ئەوە بڵێم کە هەندرێن نوێخوازییەکەی لەوەیە کە ئەو وەک مرۆڤێک خاوەن سیستەمێکی بیرکردنەوەی نوێیە، بیرکردنەوەیەک ئازاد لە بنەما دینی و سیاسی و هزری و فەلسەفی و زانستی کە وەڵامی یەقینی بداتە مرۆڤ. ئەگەر وا نەبوایە نەمان دەتوانی بە نوێخواز لە قەڵەمی بدەین.

لەشیعری ئاسماندا هەندرێن دەڵێ:

(ئەوەی مێشی خۆشویست

ڕوحی گوڵە)

ڕەنگە لەم دێرەدا ئێمە هەست بەوە بکەین بەرامبەر وێنەیەکی شیعری نوێداین، وەک خوێندنەوەی ڤەرێژێک بۆ هزرێک بەرامبەر بە وەزیفە سروشتی و بایۆلۆژییەکانی زیندەور و ڕوحی مرۆڤ، دیارە لێرە من ناتوانم ئەو وێنەیە ببمەوە سەر بنەمایەکی دینی یان سیاسی یان فەلسەفیش، ئەگەر چی بۆ یەکمجار وامان دێتە پێش چاو کە ڕەنگە ئەم دێرە تەعبیر لەفەلسەفەیە کی تا سەر ئێسقان مرۆڤایەتی بکات، خۆ ئەگەر ئێمە لێرەشدا بوەستین و ڕاڤەیەکی فەلسەفی بۆ ئەم دێرە بکەین، ئەوا دەتوانین لە ڕوحانییەتی نێرفاناو بودییەتدا نزیکی بکەینەوە بۆ نموونە بەڵام من پێموایە ئەم ڕاڤە فەلسەفییە لە شعییەتی ئەو دێرەوی دوورمان دەخاتەوە و وامان لێ دەکات کە شعێرێک بکەین بە فەلسەفە، فەلسەفە بە مانا تەنگەکەی ئەو پەیڤە، کە دیاریشە ڕەخنەی کوردی هەمیشە لە مانا تەنگەکانی فەلسەفەوە جۆرێک لە شانازییەکی هزری دەبینێتەوە، کە من پێموایە ئەو رادەی تێنەگەیشتنە لە ئەرکە قورسەکانی شیعر و ئاسنکردنە وەیەتی بۆ مانایەک کە لە فەلسەفەوە بەرهەم دێت، بەڵام من پێموایە پێویستە و ڕەخنەی شیعریش ئەوە کە بتوانێت لە ڕوحی شیعرییانەی شیعر نزیک ببێتەوە نەوەک شیعرمان بۆ بکات بە فەلسەفە.

دیارە ئەم دێرە کە کەم وێنەیە. لە شیعردا و ڕەنگە زەحمەت بێت کە ئێمە زیاتر وەک شیعر بیخوێنینەوە نەوەک وەک دێرێکی فەلسەفی یان وەک فەلسەفەیەکی ڕوحانیش ئەوە ئەگەر نەڵێم وەک دین.

ئەگەر راڤـەیەکی سـەرەتایی بکـەین، ڕەنگە بڵـێین کـە مـێش ئەو زیندەوەرە بـێزەوەرەیە لە یادەوەریی ئێمەی مـرۆڤدا، کە دیسانەوەش ئەو هەست و ئەو هزر و ئـەو سۆزانەی بارگاوین بەدین و سیاسـەت و فکر و تێگەیشتنەکانمان وای کردووە کە ئێمە ئەو زیندەورە بە پیس و پۆخڵ ببینین و بە جۆرەها شێوە هەوڵی کوشتنی ئەم زیندەوەرە وەک پێویستییـەکی ژیانی مـرۆڤـانەش تەماشا کەین.. با لێرەدا پرسـیار بکەین و بڵـێین بۆ ئێمـە وەک مـرۆڤ ئەوەندە دڵرەقین لە ئاست مێشدا..؟ بۆ ئەو ناسنامە یەقینی و حازر بە دەستـەمان داوەتە مێش کە پیسە و دەبێت بکوژرێت و لە ژیان و ئێمەدا دوور بێت..؟ باشە دینێک کە سەرتاپای دونیا و ژیانی ئێمـەی تەنیـوە بـۆ نەیتـوانیـوە ئەو ڕۆحـەمـان لە نـاو بچـێنێت تـا نەیکوژین..؟ بۆ ڕانسـتێک وای نـەکردووە بەس کـات لە بەرهەمـهێنانی (بف باف) و جـۆرەها کـیمـیـا بۆ کوشتنی..؟ بۆ هزری ئێمە نەگەیشتۆتە ئەو ئاستەی تەبایی لەگەڵ مێشدا پەیدا بکات.؟ بۆ فەلسەفەیەک نەیتوانی لەگەڵ مێشدا ئاشتمان بکاتەوە و خۆشمان بوێت..؟ کەچی هەندرێن بە دەربازبوون لەو هـەموو بنەما و مـانای ئەو بنەمـایانە بـۆ مـێش دێت و پێمـان دەڵێت ئەو مـرۆڤـەی مێـشی خـۆش بوێت ڕوحی لە گوڵە..؟، لێرەدا نوێخـوازی لە سیـستـەمی هزری هەندرێندا هەموو تخوبە هزرییەکانی بەزاندووە و بە قسەوە ڕوانینێکی نوێ و تەمەشایەکی نوێمـان دەداتێ بۆ مێش و ڕوحی مرۆڤ و تەماسێکی ئەوەندە قوڵشـمان نیشـان دەدات لە نێـوان مـرۆڤ و گـوڵ و مـاناکانی نێـوانیـان یان مـرۆڤ و مـێش و مـاناکـانی نێوانیـان و پەیوەندی گـوڵ و مـێش و مـانای نێـوانیـان و پـەیوەندی مـرۆڤـیش بـە زیندەوەرەکـان و کـاریگەریی و مـاناکـانی ئەو پەیوەندییە لـە نێوان مرۆڤ و ژیـاندا یان مـرۆڤ و هەبووندا بە شێوەیەکی گشتی.

لێرەدا با ئەوە بڵێن باشە بۆ ئێمـە ڕۆحمـان نابێت بە گوڵ..؟ تا مێشمـان خۆشبوێت..؟ ئایا تەنیا لەبەر ئەوە پێوەیستـە کە ڕوحمـان لە گوڵ بێت بۆ ئەوەی مێشمـان خۆش بوێت..؟ یان هەندرێن دەیەوێ بەم شـیعرەوە بێت و هـەزاران پرسـیاری دیکەمـان بۆ دروست بکات و پێمان بڵێ ئەی مرۆڤ هزر بکە ئەگەر مرۆڤ ڕوحی لە گوڵ بوو.. ئەو کاتە دەبێت پێشبینی چ دنیایەک بکەین..؟ وێنـای چ هەبوونێکی ژیاندۆستانە و مـرۆڤدۆسـتانە و جوانیدۆسـتانە و هـەزار و یەک وەسفی دیکەی ژیانبەخش بکەین..؟

من پێموایە نە دین و نـە فەلسـەفەش و نەهزریش ناتوانن بەڕاڤەکانیـان کە هـەر یەکـەیان دەیانەوێ ئەو دێرە شـیعرە ڕاپێی ناو دونیای خـۆی بکات بتـوانێ دەستـەمۆی بکات و بڵێت هەقیقەتی ئەو دێرە شیعرە وا لە لای من.

ئەگـەر چـی هـەمـووشـیـان دەتوانن پرسـیـار دروست بکەن و ڕاڤـەیـەک پێـشکەش بکەن لەسـەری، بەڵام شیعرییەتی ئەو دێرە لێرەوە دێت کە هیچ کایەیەک ناتوانێت هەقیقەتی ئەو دێرە پاوان کات و بڵێت هی منە..؟ چونکە شیعرەکە پڕە لە شـیعرییەت و تەنیـا و تەنیا دەتوانێ بە ئیرادەی خۆی بچێتەوە ناو دنیای خۆی کە ئەویش شیعرە، لەوێوەش بۆ ئەبەد مانای نوێ و ڕاڤەی نوێی شیعرییانە بۆ خۆی تۆمار بکات و نمایش بکات.

کـایەکـانی دیکەش تەنیا ئـەتوانن لە دەرەوەی هەقـیـقـەتی ئەو دێرە وە پەیوەندیی لەگـەڵ بکەن و ماناکانی خۆیان بەرهەم بێنن، نەوەک مانا شعرییەکانی ئەو دێرە.

واتە ئێـمـە دەتوانین مـانای سیـاسـی و دینی و هزری و فـەلسـەفی بەو دێرە بدەین، بەڵام ناتوانین بڵێین ئەمـە دواهـەمـین مانـای ئەو دێڕەیە، خۆشی و جوانی شـیعرییـەتیش ئەها ئە لێرەدایە کە هیچ کایەک ناتوانێت بیخاتە ژێر دەسەڵاتی ماناکانی خۆی.

شیعر و ڕووداو

دیارە شیعرەکانی هـەندرێن ئەگەر هەمـوویان نەبن، ئەوە زۆربەیان ڤالان لە ڕووداو، واتە بنیـاتی شـیـعرەکـان لەسـەر ڕووداوێکی مێـژوویی یان ڕۆژانی هی میللەتێک یان هی خـۆی بنیـاد نـەناوە، واتە هـەندرێن لە سـاتێکدا بۆ نموونە.. ژنێکی هەژاری برسی نەدیووە پێی داخبار بێت و بچێتەوە ماڵەوە شیعرێکی لەسەر بنووسێت.

بنیـاتـی شـعری لای هەندرێن زیاتر ئـەو ڕوحـەیە کە لەسـەرەوە تۆزێک بـاسم کرد، نەوەک ڕووداو، واتە هـەندرێن تەنیا چاوەڕێی ئەوە ناکات کارەساتێک بقەومێت و شیعرێکی لەسەر بنووسێت، واتە شیـعرەکان ئەو شیعرانە نین کە ڕووداوێکی دیارو ئاشکرای لە پشـتـەوە ڕاوەسـتـابێت، بەڵکو زیاتر شیعرەکان زادەی ئەو سـاتـانەن کە هەندرێن شـیـعرییـانە ژیان دەکـات و تەمـاشـای دونیـا و مـرۆڤ و خـۆی و خـوا و ئازادی و چەمکەکـانی ژیان دەکـات، شیعرەکانیش بیرکردنەوەی ئەو ساتانان کە ڕوح تیایدا توانیویەتی تاڕادەیەکی باش ببێتە بنیـات و هـەندرێن لەوێوە دیتنەکانی بنووسـێتەوە، واتە لەو سـاتە شـیـعرییـەدا کا ئەو دیتنە چی **نیشان دەدات دێت ئەو شتانە دەنووسێتەوە.**

واتە ئەگەر شیـعر نووسین خـۆنووسـینەوە بێت کە زۆر لە شـاعیران باوەڕیان پێی هـەیە، ئەوا مـن پێم وایە شـیـعـر نـوسین نووسـینەوەی ئـەو سـاتـانەیە کـە ڕوح تیـایدا دەتوانێت بێشبەرییەکانی خۆی لە ساتێکی گەشانەوەدا بنووسێتەوە واتە شیعر نووسینەوەی ساتە گـەشـەکـانی ڕۆحـە، ئەو ڕۆحـەی کـە لەو سـاتـانـەدا لە دین و دونیـا دەرئەچێت و غـەرقی گەشانەوەی خـۆی دەبێت، ئەو سـاتانەش دیارە هـەر جارێکە و بـە شێـوەیەکی جیـاوازتر یان

چڕ تر دەرئەکەون و ڕۆشنایی ئەو ساتاناش لە شیعرێکەوە بۆ شیعرێکی دیکە جیاواز دەبن، واتە ئەوەی بە ئەزموونی جیاوازی شاعیرەکان دەناسرێت جیاوازی درەوشانەوەی ئەو ڕوحەیە لە ناو خۆیدا لە ساتی گەشانەوەیدا، دەکرێت شیعرێک زۆر گەش بێت و تا ئەوپەڕی دەرچوون لە دەسەڵاتی مانا دەرچێت و هێ ڕووداوێک پێی ڕانەگات، دەشکرێت ساتێک بێت و گەشانەوەیەک لە ڕووداوێکدا ببێتە تەم و مژ بۆ نموونە، گرنگ ئەوەیە شیعر چەندی لە ڕووداوێکی ڕۆژانی یان هەتا کاریگەریی ڕاستەوخۆی مێژووەوە دووربێت ئەوا زیاتر شاعیری ئەبێت، واتە نە ڕووداو و نە مێژوو نەتوانن ئەو ساتە گەشانە لەناو خۆیاندا فەنا بکەن. بەڵکو ڕێک دەبێت کردارەکە پێدوانە بێت و شیعرییەتەکە ڕووداو و مێژووەکان لەناو خۆیدا فەنا بکات.

دیارە لە شعرەکانی هەندرێندا ڕووداو و مێژوو لە ناو شیعرییەتی ساتە گەشەکانی ڕوحدا فەنابوون و شوێنەواری روون و ئاشکرای شیعرەکان دیار نین، ئەوەش دیسانەوە بەڵگەی ئەوەیە کە هەندرێن زیاتر ڕامان و هزر و هەست و سۆزەکانی خۆی لە کەشوهەوای تایبەتی خۆیدا دەیانکات بە شیعر، کە تیایدا دەتوانێت مانای ڕووداوەکان لە کایە جیاجیاکانەوە بکا بە شیعر. هەر بۆ نموونە لە شعری تێکەڵبووندا دەڵێت:

(نامەوێ ئەمشەو ماچ بدەمە مانگ

هەر وەکو ئەمڕۆ نەمهێشت خۆر تێکەڵم بێت

....

....

سەرخۆشانە تەئەموول ئەکەم و

تۆش لەمندا شەڕابانە ئەتوێیتەوە)

لێرەدا دیارە هەندۆ باس لە شەوێک و ڕۆژێک دەکات، بەڵام دیسانەوەش ئەو ڕۆژ و شەوە نابنە مێژوویەک یا ڕووداوێک بۆ لەدایکبوونی شیعرەکە. ئەمشەو یان لەزەمەنی شیعرەکەدا ناتوانێت بە مێژوویەکی دیاریکراو دەستنیشان بکرێت. بەڵکو زیاتر شەوێکە بۆ ئەبەد لە هەڕاقەیەکدا وەک ڕەمزێکی زەمەنی بێ کۆتا تەماشای دەکرێت و ڕەوشی سەرخۆشییەکەش دیسانەوە ڕەوشێکە بۆ کۆتا بەردەوام و ناکرێت ئەم ڕەوشە بە ڕووداوێکی تایبەتی مێژوویەکی دابنێین و ببەستینەوە بە مانایەک وەک ئاماژە بۆ ئەو مێژووە یان ئەو ڕووداوە، وەک چۆن ناکرێت زەمەنەکەش بکەینە ئاماژە بۆ مانایەکی شیعرەکە. شیعرییەتی ئەو دێڕانە لەوەدان کە توانیویانە هونەرییانە ڕووداوەکان ڕاپێی ناو

مانا تایبەتەکانی شیعر بکرێت و ڕەوش و دەمی کردارێک بن بە شیعر نەوەک مێژوو.

واتە سەرخان لە شیعرەکانی هەندرێندا لایەنە هونەرییەکانی ئەو ساتانەن کە ڕوح تیایدا درەوشاوەتەوە، بنخانی شیعرەکانیش ئەو ڕووحییەتی ئەو ساتانەیە کە ڕامان و تێفکرینەکانی هەندرێن دەبێنەوە.

واتە هەندرێن خاوەنی هەم سەرخانێکی پڕە لە خۆنووسینەوە، و هەروەها بنخانی شیعرەکانیشی پڕن لە بنکەیەکی هزری و ڕامانکار کە لە ساتە گەشەکان ڕوح ئەیان نووسێتەوە.

خۆ دیارە هەندرێن و زۆر شاعیری دیکەش دەتوانن بەرهەمی دیکە جگە لە شیعر بنووسن و باس بکەن، بەڵام وەک ڕەخنە یان لێکۆڵینەوە یان هەر جۆرێکی دیکەی نووسین، لێ لەو ساتانەدا دیارە زیاتر بنیاتێکی هزری یان سیاسی یان فەلسەفی دەستیان ئەگرێت نەوەک بنیاتێکی شیعرییانە. بۆیەش نووسەرانی پەنا دەبەنە بەر جۆری نووسینی دیکە چونکە لەوێدا زیاتر هزر یان فەلسەفە یان ڕەخنە پێشبەرییەکانی ئەوان دەونووسێتەوە، نەوەک شعرییەت بۆیە بەرهەمەکان دەبنە شتی دی و نابنە شیعر ئەگەر چی ڕەنگە هەمان ئەو شتانەش بڵێنەوە کە ئەوان لە شیعرەکانیدا بە شێوەی شیعر باسی دەکەن.

واتە خۆ بابەتەکانی دیکەش هەر نووسینەوەی نووسەرە، بەڵام چونکە شیعر نین ئەوا بە ئاسانی دەتوانین بابەتەکان ئاشکرا کەین و ماناکانیان بزانین، لە هەقیقەتیان بگەین، بەڵام لە شیعردا نووسەر خۆی بە شێوەیەکی دیکە دەنووسێتەوە، لەسەر بنیاتێکی دیکە کە شیعرییەتە نەوەک شتی دی. بۆیەشە ئاشکراکردنی ئەو بنیاتە زەحمەتتر و خۆشتر و چێژدار ترە.

نەفیکردنی ڕووداو و مێژووەکانیش لە ناو شیعردا، زیاتر ماناکانمان لە ناو ڕوحی شاعیر و شیعرییەتدا نقووم دەکات. ئەو مانایانەی کە وەک بابەتەکانی دیکە خۆیان نادەن بە دەستەوە و یەقینمان نادەنێ.

خۆ ئەو شیعرانەی کە هزر یان فەلسەفە یان هەر بابەتێکی دیکەی جگە لە شیعرییەتی بەسەردا زاڵە، ئەوا زیاتر دەتوانین بڵێین دەبنە بەرهەمێکی شیعری فەلسەفی یان هزری نەوەک شیعری ئەدەبی. دیاریشە هەندرێنیش کەم و زۆر وەک زۆربەی شاعیران هەم شیعری پڕ لە شیعرییەت و هەم شیعری پڕ لەمانا و فەلسەفە و بیر نووسیوە. بەڵام دیاریشە شیعرییەت تا ئاستێکی باش توانیویەتی لە زۆربەی دێڕەکاندا ئامادەبێت و هەم خۆشی و هەم باشی و هەم شیعرییەت بە بەرهەمەکان ببەخشێت.

شتێ هەیە..؟
لە دەربەندی ڕوحی تۆدا
ئەشکەوتێکم دەوێ
بە قەد باڵی پەپوولە بێ
لە سەحرای چاوە پڕ سەرابیەکانت
ماچی خۆر و زەویم دەوێ
بە هەناسەی گەرمی ناخت
دەست لەملانێی نۆتەکانم و
بەنێو فەزای خۆشەویستیت
شیدەبمەوە
دە لێمگەڕێن
بەجێ گۆڕکێی ئەستێرەکان
نهێنی ژین ئاشکراکەم
شتێ هەیە
هێندەی مرۆڤ جوانی هەبێ
گشت جوانیەکان
لە چاوانی تۆدا ئەژێن
شتێ هەیە
وەکو مرۆڤ لە گەورەیی
هەموو شتەکان
لە زاکیرە جێیان ئەبتەوە
دە پێم بڵێن
ململانەی خودا و مرۆڤ چ ئەنجامە
دە پێم بڵێن خۆشەویستی چ پێویستی بە پەیامە
سەرم کاسەو
ڕوحم خرۆش
ڕۆژێ دادێ
لە میحرابە خوا هەڵسێنم